

Autor: Mirsad Arnautalić

ANALIZA ZASTUPLJENOSTI TEMA O HALALU I HARAMU U MEKTEPSKOJ NASTAVI

Ljudski život zasnovan je na određenim principima i normama, odnosno onome što je čovjeku dozvoljeno i zabranjeno. Prema šerijatskim propisima, svako čovjekovo djelo spada u jednu od ovih kategorija. Zakonodavac je pred ljude postavio zahtjev u vidu nekoliko kategorija, pa tako imamo: vadžib ili farz – ono što moramo uraditi i što nam je strogo obavezno, haram – ono što nam je strogo zabranjeno, mendub – ono što je preporučljivo, mekruh – ono što je pokuđeno i ne odobrava se, kao i mubah ili halal – ono što je dopušteno.

U današnjem svijetu sve više se govori o pojmovima halala i harama, ali pod tim pojmovima najviše se podrazumijeva konzumiranje hrane koja je halal ili haram. Međutim, pod time ne treba misliti samo na uzimanje hrane i pića, nego na cjelokupni čovjekov život, koji je od samog njegovog rođenja, pa sve do preseljenja na drugi svijet, Ahiret, prožet onim što je dopušteno i nije dopušteno. Pošto je mnogima ova tematika još uvijek nepoznata ili površno poznata, a zauzima sve više mjesta u medijskom i općenito životnom prostoru, pored osnovnog upoznavanja sa ovim pojmovima (halal i haram, definicijama i mišljenjima) u prvom dijelu, u drugom dijelu rada izvršit ću analizu zastupljenosti ovoga pitanja (učenju o halalu i haramu) u mektepskoj nastavi.

Osnovni termini: halal, haram i mešbuh

Halal

Allah, dž.š., propisao je šerijat kao pravo koje podrazumijeva sve propise u vezi s vjerom i cilj im je reguliranje odnosa u zajednici muslimana. U okviru šerijata spada vjersko pravo (fikh), koje ima sakralni karakter, jer se zasniva na božanskim izvorima, Kur'anu, a.š., i sunnetu, i ono je neprikosnoveno. S druge strane su kanuni, kao svjetovno pravo, koje izdaju islamski vladari, i to je ono se može mijenjati.

Pod pojmom šerijata se podrazumijevaju Allahovi, dž.š., propisi za sve sfere života. Iz šerijata proizlazi termin „halal“ koji je kur'anska riječ, a označava sve što je muslimanima dozvoljeno, i to po Božijem zakonu, a ne prema zakonima koje uspostavljaju ljudi. Pored ove riječi „halal“, Kur'an, a.š., spominje i riječ „tajjib“, što se može prevesti kao lijepo, dozvoljeno, ukusno, slatko, kvalitetno, a sinonim je i za zdravo.

Samu utemeljenost halala nalazimo u Kur'anu, a.š.,¹ gdje Uzvišeni Allah, dž.š., kaže: **„O ljudi, jedite od onoga što ima na zemlji, ali samo ono što je dopušteno i prijatno, i ne slijedite šejtanove stope, jer vam je on neprijatelj očevit!“**²

Udrugom ajetu se kaže: **„O vjernici, jedite ukusna jela koja smo vam podarili i budite Allahu zahvalni; ta, vi se samo Njemu klanjate!“**³

¹ Prilikom citiranja prijevoda ajeta iz Kur'ana, a.š., korišten je prevod Besima Korkuta.

² Kur'an, a.š., sura El-Bekare, 168. ajet

³ Kur'an, a.š., sura El-Bekare, 172. ajet

Haram

Jezičko značenje termina haram predstavlja opći pojam svekolikih zabrana u islamu. Kategorija zabranjenog, haram, uključuje sva djela čije je vršenje kažnjivo, dok za susprezanje od njih slijedi nagrada. Drugi termin koji se tretira haramom je „habais“, što se prevodi s riječima odvratno, ružno, štetno.

Haram se može podijeliti na:

- haram-li-zatihi, tj. haram koji činimo izravno prema Bogu i
- haram-li-gajrihi, tj. onaj koji činimo prema drugima, a time i prema Bogu.

Također, utemeljenost harama može se pronaći u Kur'anu, a.š., gdje Uzvišeni Allah, dž.š., kaže: ***"On vam jedino zabranjuje strv i krv i svinjsko meso, i ono što je zaklano u nečije drugo ime, a ne u Allahovo. A onome ko bude primoran, ali ne iz želje, tek toliko da glad utoli, njemu grijeh nije. – Allah zaista prašta i milostiv je".***⁴

U drugom ajetu, Allah, dž.š., kaže: ***"Zabranjuje vam se strv, i krv, i svinjsko meso, i ono što je zaklano u nečije drugo ime, a ne u Allahovo ime, i što je udavljeno i ubijeno; i što je strmoglavljeno, i rogom ubodeno, ili od zvijeri načeto – osim ako ste ga preklali – i što je na žrtvenicima žrtvovano, i zabranjuje vam se gatanje strjelicama. To je porok! – Danas su nevjernici izgubili svaku nadu da ćete vi otpasti od svoje vjere, zato se ne bojte njih, već se bojte Mene. Sada sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera. – A onome ko bude primoran kad hara glad, bez namjere da učini grijeh, Allah će oprostiti i samilostan biti".***⁵

Kategorija harama obuhvata veliki raspon od moralnih (etičkih) pitanja do praktičnih prehrambenih.

Mešbuh

Pod ovim pojmom podrazumijeva se sve što je sumnjivo, a što je muslimanima zabranjeno za upotrebu sve do onoga momenta dok se ne dokaže da je čisto, odnosno dozvoljeno za upotrebu.

Šta je halal, a šta je haram, pitanje je koje se mnogo prije dolaska islama ticalo onih naroda na Zemlji koji su bili skrenuli s pravog puta i koji su napravili krajnju konfuziju dozvoljavajući neke nečiste i štetene stvari, a zabranjujući neke koje su dobre i čiste. U tome su bili jednaki i idolopoklonici i sljedbenici nekih nebeskih knjiga. U ovim pitanjima neki narodi nekad su otišli krajnje desno, kao npr. asketski brahmanizam u Indiji, koji je zabranjivao gotovo sve što je dobro, kao i oni koji su otišli krajnje lijevo, kao mazdeistički svjetonazor, koji se pojavio u Perziji, a koji dozvoljava da se smije učiniti sve što čovjek poželi.

"Arabljeni predislamskog perioda, zvanog džahilijet, tipičan su primjer ove konfuzije u pogledu određivanja kriterija onoga što je dozvoljeno i što je zabranjeno.

Kad se pojavio islam, široko su bili rasprostranjeni zabluda i grijeh, pometnja i odstupanja kad je riječ o tome šta je halal a šta haram. Zato je jedan od temeljnih zadataka islama bio da uspostavi skup zakonskih principa i mjera. Na temelju ovih principa, kasnije je uspostavljen kriterij prosuđivanja šta je halal a šta haram. Učenje islama ubrzo je dokazalo svoju

⁴ Kur'an, a.š., sura El-Bekare, 173. ajet

⁵ Kur'an, a.š., sura Al-Ma'ida, 3. ajet

vrijednost. Tako je ovaj vitalni aspekt determiniran u skladu s ispravnom perspektivom, a pravila koja se tiču halala i harama uspostavljena su na temelju principa pravednosti. Muslimanski ummet tako postaje ummet koji stoji na poziciji između ekstremističkih desničarskih i ljevičarskih devijacija, "zajednica srednjeg puta – ummetun vesatun".⁶

Halal i haram u mektepskoj nastavi

Vjerska pouka – mekteb – sistematska je edukativna aktivnost usmjerena na poučavanje vjernika islamu s ciljem primjene tog učenja u praktičnom životu. Odgoj i poučavanje u vjeri nerazdvojni su i idu zajedno. Znanje samo po sebi nije dovoljno, jer ga nužno treba pratiti primjena. Nemoguće je nešto kvalitetno i korisno raditi bez odgovarajućeg znanja i poznavanja onoga što se želi. Ta dva elementa su neodvojiva u procesu islamskog obrazovanja. Jedna od glavnih islamskih dužnosti je djecu podučiti osnovnim islamskim propisima i odgojiti ih u duhu islama. Zato trebamo željeti da djeca upoznaju i zavole osnovne islamske propise, da razumiju smisao, potrebu i opravdanost tih propisa, a to im ne može dati škola, jer ona, u jednu ruku, samo obrazuje djecu, ali ih ne odgaja, a posebno ne u duhu islama. Zato treba biti jasno da, u nastojanju da djecu islamski odgojimo i usmjerimo, najbolje može pomoći upravo mekteb i stručna pomoć koja se tamo pruža. Jedino u mektebu djeca mogu upoznati šta im je kao muslimanima halal – dozvoljeno, a šta haram – zabranjeno činiti, jer će samo ako budu poštovali halal i haram biti sretni i na ovom i na budućem svijetu.

Rekao je Muhammed, a. s.: *"Roditelj je obavezan prema djetetu da mu da lijepo muslimansko ime, da ga lijepo odgoji, da ga poduči pismenosti i ratnim vještinama, da ga izdržava imovinom zarađenom na dozvoljen (halal) način i da ga oženi, odnosno, ako je kćerka, uda kad dođe vrijeme za to"*.⁷

I dio hadisa "da ga izdržava imovinom zarađenom na dozvoljen (halal) način", sasvim je jasan u pogledu halala kao dozvoljenog načina zarade, ali se kao nadopuna ovome hadisu može navesti i slijedeći hadis, koji prenosi Ebu Ne'im: "Onoga koji traži blagodati ovoga svijeta na halal način i u želji da se sačuva od prosjačenja i opskrbi svoju porodicu te da ukaže milosrđe i svom komšiji, Allah, dž.š., na Sudnjem danu će oživjeti s licem koje će mu sjati nurom kao pun Mjesec. Na onoga, pak, koji traži blagodat ovoga svijeta na haram način, s namjerom da se nadmeno i iz oholosti uzdigne nad ostalim ljudima, Allah će biti ljut na Sudnjem danu".

Upravo je cilj mektepske nastave da upozna polaznike sa sistemom islamskih vrijednosti i formira im stav kako da ih primjenjuju u svim životnim situacijama i tako se ostvari Allahova, dž.š., poruka da je Allahu prava vjera jedino islam. Iz svega ovoga proizlazi da je zadatak mektepske nastave da, imajući u vidu njihova interesiranja, sklonosti i sposobnosti, upozna polaznike s osnovnim islamskim propisima te da ih osposobi da shvate i usvoje smisao i višestruku opravdanost islamskih propisa. Na 6. redovnoj sjednici Rijaseta Islamske zajednice, održanoj u Sarajevu 24. juna 2004. godine, odnosno 6. džumade-l-ula 1425. h.g., Vjersko-prosvjetna služba Rijasetu, na temelju zaključka Rijasetu sa 2. redovne sjednice održane 9. jula

⁶ Jusuf el-Qaradawi, „Halal i haram u islamu“, prevod Džemaludin Latić i Seid Smajkić, NIP „Ljiljan“, „Islamica“, Sarajevo, 1997., str. 46

⁷ Hadis prenosi Hakim

2003. godine, provela je aktivnosti na revidiranju Nastavnog plana i programa mektepske nastave. Tada je donesen i zaključak da „Rijaset usvaja revidirani Nastavni plan i program mektepske nastave kao i informaciju Vjersko-prosvjetne službe pri Rijasetu o aktivnostima vođenim u postupku revidiranja spomenutog Nastavnog plana i programa“.⁸ Na osnovu usvojenih nastavnih planova i programa, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, na svojoj 12. redovnoj sjednici, održanoj u Sarajevu 18. jula 2005. godine/12. džumade-l-uhra 1426. h.g., odobrio je Vjersko-prosvjetnoj službi Rijasetu rad na izradi novih udžbenika za mekteb i određena grupa autora je i pristupila izradi tih udžbenika, ilmihala. Do sada je iz štampe izašlo šest ilmihala – udžbenika za mekteb.⁹

Analiza zastupljenosti tema o halalu i haramu u mektepskoj nastavi po usvojenom Nastavnom planu i programu mektepske nastave

1. GODINA

U prvoj godini mektepske nastave polaznici uče o osnovnim islamskim pojmovima, ponašanju, selamu, islamskom vjerovanju (imanski šarti), čistoći itd. Kasnije se prelazi na učenje Fatihe i drugih sura, kao i savladavanje klanjanja sabah-namaza. Mogli bismo reći da nijedna od ovih tema koje se obrađuju nije direktno povezana s učenjem o halalu i haramu, izuzev toga ako bismo na halal i haram gledali kao na širi pojam, jer bismo onda s tim mogli povezati teme koje se tiču lične higijene, pravila ulaska i izlaska u džamiju, kuću, mekteb, stan te i pravilo ponašanje prilikom ulaska u kupatilo, kao i pravilo o desnoj strani, tj. desna ruka i noga, odnosno lijeva ruka i noga. Ovdje bismo mogli povezati i temu o ponašanju pri sofri.

2. GODINA

Ono što slijedi u drugoj godini mekteba logično je da se nadovezuje na prethodnu. Tako slijedi učenje o imanskim šartima, kao i učenje novih sura. I ovdje bi se indirektno s našom temom mogla povezati tema o urednosti i neurednosti (sobe, kuće, stana, avlije, ulice itd.). Obrađuju se još i neke teme iz povijesti islama. Dakle, u prvoj godini uči se klanjati sabah-namaz, a u drugoj godini uči se o uvjetima za klanjanje (i to prva tri uvjeta). Malo je nelogično učiti klanjati neki namaz, a da prije toga nisu naučeni uvjeti za namaz.

3. GODINA

I ovoj godini mektepske nastave nastavlja se s obrađivanjem već započetih tema, s tim da se neke teme obrađuju detaljnije, kao npr. imanski i islamski šarti. Može se kazati da se u ovoj godini obrađuje dosta tema iz povijesti islama.¹⁰ Nastavlja se učenje klanjanja namaza i propisa koji se vezani uz namaz, abdest, tejemum, kao i učenje novih kur'anskih sura. Teme koje se mogu povezati s halalom i haramom su teme poput: „Čuvanje zdravlja“, „Laž, prevara i krađa“, itd.

⁸ Informacija je preuzeta sa službene stranice Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovino; www.rijaset.ba

⁹ Mr. Amir Karić, Ševko Sulejmanović, Ibrahim Softić i Bekir Šabić, „Ilmihal 1 – udžbenik za mektebe“, „El-Kalem“, Sarajevo, 1428. h.g. / 2007., str.2

¹⁰ Mr. Amir Karić, Ševko Sulejmanović, Ibrahim Softić i Bekir Šabić, „Ilmihal 3 – udžbenik za mektebe“, „El-Kalem“, Sarajevo, 1428. h.g./2007.

4. GODINA

Za ovu godinu mekteba može se reći da je u znaku kur'anskog pisma – sufare. Također, dosta prostora odvojeno je za namaz (klanjanje jaciye i vitr-namaza), uvjetima i sastavnim dijelovima namaza, naklanjavanju, radnjama koje kvare namaz, namazu u džematu. Treba prihvatiti vrlo pozitivno insistiranje na temama koje se bave namazom i učenjem o namazu, jer se zna da je namaz stub vjere i da je veliki uspjeh da dijete kad iziđe iz mekteba bude naučeno obavljanju namaza i da ga obavlja što redovnije. Pored ovoga, u ovoj mektepskoj godini zastupljeno je dosta tema iz islamske povijesti, a neke teme koje su zanimljive za našu tematiku su: razvijanje lijepih osobina i navika - čestitost, radne navike, sticanje znanja, kultura komuniciranja, urednost, zdravstvena kultura.

5. GODINA

U petoj godini mekteba pažnja se pridaje uvježbavanju kur'anskih sura, kao i samom učenju Kur'ana, a.š. Tu su i dalje teme o namazu i iz povijesti islama. Mogli bismo reći da se u ovoj mektepskoj godini prvi put direktno spominje i uči tema koja se tiče našeg naslova, odnosno halala i harama. Ta tema nosi i naslov „Halal i haram (pojmovi i smisao)“, gdje se direktno još obrađuje tema „Zabranjena jela i pića“. Obrađuju su i teme u vezi sa grijehom, i to: teški grijesi, veliki grijesi i mali grijesi. Također, i ovu temu možemo usko povezati s dozvoljenim i nedozvoljenim (halal i haram) u islamu.

6. GODINA

Teme po pitanju halala i harama u ovoj mektepskoj godini gotovo da i nisu zastupljene, osim ako bismo tu svrstali temu o nečistoći. Uglavnom se uči o tedžvidu i nastavlja učenje Kur'ana, a.š., kao i mnoge teme iz povijesti islama i neke ibadetske teme.

7. GODINA

U sedmoj godini se nastavlja sa učenjem tedžvida i Kur'ana, a.š., završava s obradom imanskih šarta i Allahovih, dž.š., svojstava – sifata. U ovoj godini se uči i o šerijatu (definicija, izvori, podjela), kao i o propisima o čišćenju i svojstvima vjernika.

8. GODINA

Ovom mektepskom godinom, pored učenja Kur'ana, a.š., i tedžvida, obuhvaćene se teme o islamu i muslimanima u našim krajevima (dolasku islama), zatim obavezama i dužnostima prema Islamskoj zajednici, njenom ustroju itd. Završava se i obrada islamskih šarta. Nama zanimljiva i povezana tema može biti učenje o „opasnim porocima, kao što su droga, alkohol, duhan, nemoral, novi oblici idolatrije“, a koji su po islamu zabranjeni – haram.

9. GODINA

I u ovoj godini se uči o islamu i muslimanima kod nas, kao i potrebi vjere u današnjem svijetu kao nečemu što je prirodno čovjeku. U ovoj godini se vrši izbor i analiza ajeta o pojedinim temama, ali opet je vrlo malo ili gotovo nikako nema tema koje se dotiču halala i harama.

Zaključak

Ovom skromnom analizom poslije detaljnog uvida u usvojene nastavne planove i programa mektepske nastave, kao i dostupne udžbenike za mekteb, ilmihale, koji su odobreni, a koji obrađuju teme iz usvojenog Nastavnog plana i programa, može se zaključiti da je vrlo malo tema koje direktno obrađuju pitanje halala i harama. Pitanje halala i harama kao nečega što je dozvoljeno i zabranjeno (u ovom slučaju se misli na hranu), direktno je zastupljeno samo jednom temom u petoj godini mektepske nastave. S obzirom da je nastavna godina ima 35 radnih sedmica i da svaka mektepska godina predviđa po dva sata sedmično, možemo smatrati to je vrlo malo tj. nedovoljno. Svaka godina u mektebu ima oko dvadesetak (neka manje, a neka i više) nastavnih jedinica, ostatak je predviđen za ponavljanja i druge aktivnosti, a zastupljenost pitanja halala i harama u nastavi svodi se svega na nekoliko procenata. Naravno, treba uzeti u obzir da je čitav ljudski život prožet dozvoljenim i zabranjenim, pa na taj način imamo neke druge teme koje se obrađuju, a koje se indirektno mogu povezati s našim naslovom. Treba imati na umu da u mektebu toj maloj i mladoj islamskoj populaciji treba usaditi osjećaj da pripadaju islamu i da zavole svoju vjeru, ali ne treba zaboraviti ni to da svoj život izgrađuju na halalu, a klone se harama.

Islam je ponudio duboku mudrost, koju mi nekad ne možemo ni dokučiti, savršenog islamskog šerijata u pogledu halala i harama, tako da svakome „ko ima dva oka u glavi“ može biti jasno da Allah, dž.š., ne želi ljudima dozvoliti sve što je učinio halalom – dopuštenim, niti ih kazniti i opteretiti onim što je nazvao haramom – zabranjenim. Svi ljudski zakoni su inherentno defektni i manjkavi, pošto se oni koji donose zakone, pojedinci, vlade ili parlamenti, u većini slučajeva ograničavaju samo na materijalni interes i ne obraćaju pažnju na zahtjeve vjere i morala. Allah, dž.š., propisao je ljudima ono što je njima dobro, jer On čuva našu vjeru i ovozemaljski život i sve ostalo, kao i egzistenciju čovječanstva, kako pojedinačnu, tako i zajedničku. Islamski zakon, šerijat, čist je od nedostataka bilo koje vrste, dok svi drugi zakoni nisu toga oslobođeni. Zato muslimani vjeruju da je dobro ono što im je propisao njihov Gospodar, jer sreća na oba svijeta zavisi od čuvanja Allahovih, dž.š., granica u onome što je naredio i zabranio, što je učinio halalom i haramom, i čovjek se mora ustegnuti od prekoračivanja ovih granica. Naš poslanik Muhammed, a.s., kazao je: *„Zna se šta je halal, a zna se šta je haram. Između toga dvoga ima nejasnih stvari, o kojima ljudi ne znaju jesu li halal ili haram...”*¹¹

Na samom kraju, kao zaključak možemo navesti mišljenje čuvenog islamskog učenjaka Ebu Hamida el-Gazalija, koji smatra da nedozvoljena zarada i hrana kojom hranimo djecu utiču na njihove sklonosti i osobine u životu, zbog toga je veliki broj djece sklon grijesima, jer su ih njihovi roditelji hranili haramom.¹²

¹¹ Hadis prenose Buhari i Muslim u svom „Sahihu“, kao i Et-Tirmizi

¹² Ebu Hamid el-Gazali, „Ihja ulumid-din“ (Oživljavanje vjerskih znanosti), knjiga broj 3, ADAT – Knjiga o adabima ishrane, „Bookline“, Sarajevo, 2005., str.7-10

Dodatna literatura:

1. Begović, Nedim, Begović, Nizama i Suljić, Sifet, „Ilmihal 4 – udžbenik za mektebe“, „El-Kalem“, Sarajevo, 1429. h.g./2008.
2. Begović, Nedim, Begović, Nizama i Suljić, Sifet, „Ilmihal 5 – udžbenik za mektebe“, „El-Kalem“, Sarajevo, 1429. h.g./2008.
3. Begović, Nedim, Begović, Nizama i Suljić, Sifet, „Ilmihal 6 – udžbenik za mektebe“, „El-Kalem“, Sarajevo, 1429. h.g./2008.
4. Cyril Glasse; „Enciklopedija islama“, prijevod grupe prevodilaca, „Libris“, Sarajevo, 2006.
5. Karić, mr. Amir, Sulejmanović, Ševko, Softić, Ibrahim i Šabić, Bekir, „Ilmihal 2 – udžbenik za mektebe“, „El-Kalem“, Sarajevo, 1428. h.g./2007.
5. Sabik, Sejjid, „Fikhus-sunne“ knjiga broj 5, prijevod Rusmir Pobrić, „Bookline“, Sarajevo, 2008.
6. Smailagić, Nekez, „Leksikon islama“, „Svjetlost“, Sarajevo, 1990.
7. Topoljak, dr. Sulejman, „Halal i haram u ishrani“, „El-Kelimeh“, Novi Pazar, 2008.